



Cynthia McLeod



HOE DUUR WAS

DE SUIKER



Uitgeverij Conserve

Cynthia McLeod

HOE DUUR WAS DE SUIKER?

Surinaamse historische roman



[Uitgeverij De Rode Kamer | Haarlem](#)

VOORWOORD

De tekst met een * verwijst naar de oorspronkelijke versie in het Sranan. In de periode van slavernij was het in Suriname de slaven verboden om Nederlands te spreken en te kennen. Meesters spraken de slaven altijd aan in het Nengre (in het Nederlands Neger-Engels genoemd). Deze taal is eerst als pidgin ontstaan uit het contact van Afrikaanse talen, het Portugees en het Engels. Het werd de moedertaal van de in Suriname geboren slaven. Allengs is de naam van Nengre veranderd in Sranan-tongo en tegenwoordig Sranan. Buitenstaanders hebben deze taal ook wel taki-taki genoemd, maar de Surinamer zelf noemt zijn taal nooit zo.

In het huidige Suriname worden dertien talen gesproken. Het Nederlands is de officiële taal en de onderwijstaal; het is ook de moedertaal van de midden- en hogere klasse, ongeacht etnische achtergrond. Het Sranan-tongo of Sranan echter is de nationale taal, de lingua franca en de enige taal die praktisch iedereen in Suriname kent.

HOOFDSTUK I

Plantage Hébron

De dag brak aan op plantage Hébron en terwijl de hemel aan de oostelijke zijde zich rood kleurde door de opkomende zon, gingen één voor één deurtjes open van de slavenhutten en kon men kleine vuurtjes zien onder de afdakjes daarnaast. Faya watra werd gemaakt. Heet water waarin een scheutje melasse werd geroerd. Hier en daar steeg een heerlijke damp op uit een kookpot, omdat er in het water een anijsblad of wat kruiden was gedaan.

Bij alle hutjes kon men nu mannen, vrouwen en kinderen zien staan, soms pratend, sommige rondkijkend. Vervolgens liepen de meesten naar de zuidzijde van de plantage, waar er haaks op de rivier een kanaal was gegraven, dat diende voor de toe- en afvoer van water. Naast het botenhuis, waar de rivieroever ondiep was, gingen ze in het water om een bad te nemen; de groten meer ernstig, de kinderen soms vrolijk lachend en elkaar nat spetterend. Met een lendendoek om het natte lichaam geslagen gingen ze daarna terug naar de hutjes, meest in kleine groepjes, voorafgegaan en gevolgd door naakte grote en kleine kinderen. Het was dan tijd om de faya watra te drinken en als ontbijt wat overgebleven restjes van het vorige avondmaal te eten.

In de hut waar de vijftienjarige Amimba met haar moeder, broertjes en zusjes woonde, deed ma Leida in een grote kalebas een handvol gedroogde kruiden en schonk daar kokend water op. Dit drankje was voor Amimba, zoals elke maand het geval was, had ze erge buikpijn.

Kermend had ze de hele nacht op haar matje gelegen, draaiend van de ene op de andere zijde, nu eens liggend, dan weer zittend. Nu sliep ze wat. Gelukkig. Maar ook ma Leida zelf had de afgelopen nacht haast geen oog dicht gedaan. Na faya watra en ontbijt ging men in de richting van het magazijn, een enkele vrouw met een kind aan de borst, weer een andere had de baby al op de rug gebonden. Bij het magazijn waren de deuren nog gesloten, maar het duurde niet lang of daar kwam de blanke opzichter, masra (*meester*) Mekers, al met de sleutels. Aan ieder gezinshoofd werd nu het avondrantsoen uitgedeeld, en men kreeg te horen wat er die dag gedaan moest worden.

Eerst de presentie. Waar was Kofi? O ja, die had een verstuikte enkel en ging dus niet 't veld in, maar moest werken in de timmerloods. Amimba buikpijn? Alweer! Geen onzin! Hier komen of ze werd met de zweep gehaald. Waarom had Afi haar

baby niet bij zich? Die was ziek, de hele nacht koorts. Afi liet hem vandaag liever thuis bij de geneesvrouw. Die zou hem een kruidenbad geven tegen de koorts. Tenu? Waar was Tenu? Hier komen! Basya (*negeropzichter, zelf ook slaaf*) vijf zweepslagen voor de dertienjarige Tenu, die voor de kippen zorgde. Hij had eieren gestolen, er waren wel zes te weinig gisteren, de lege doppen lagen nog naast het hok. Tenu maakte veel misbaar! Gelogen, hij had geen eieren gestolen. Wist masra dan niet dat er een grote sapakara (*Grote soort leguaan die leeft van eieren en kleine diertjes*) op de loer lag en dat die de eieren stal? Als hij, Tenu, eieren zou hebben gestolen zou hij heus niet zo stom zijn geweest om de lege doppen naast het hok achter te laten. Evengoed, vijf zweepslagen voor Tenu! Want het was toch zijn taak om voor de kippen te zorgen? Hoe had een sapakara kans gezien om zes eieren te stelen als Tenu daar was? Wel, omdat Tenu daar niet was geweest. Had hij gisteren niet de halve dag aan de kreek zitten hengelen? Vijf zweepslagen! En vanavond mocht er geen enkel ei ontbreken en moest Tenu de dode sapakara laten zien! Ook vijf zweepslagen voor Kobi, die een jaar ouder was dan Tenu en hulpje was in de stal bij Felix die voor de paarden, de muilezels en de koeien zorgde. Kobi had gisteren veel te weinig gras gesneden voor de beesten. Geen wonder! Had hij niet samen met Tenu aan de waterkant zitten hengelen? Vijf zweepslagen en vanavond moest er een dubbele portie gras zijn gesneden. Dat was alles.

Als de basya de jongens hun zweepslagen had gegeven, kon de groep vertrekken. En nadat de zweep was neergeknald op de magere blote ruggen van Tenu en Kobi en beide jongens huilend naar hun werkterrein waren gestrompeld, kon de ongeveer zestig man sterke groep zich opsplitsen. De veldgroep, ongeveer veertig man, vertrok het eerst; zwijgend, de meesten op een alanga tiki (*twijgje van een citrusboom*) kauwend, zette de groep zich in beweging. Twee droegen een bos bananen op het hoofd, en een ander weer een bundel aardvruchten voor de maaltijd die in het veld gekookt werden in twee grote ijzeren potten. De basya met een zweep in de ene en een houwer in de andere hand liep helemaal achteraan. Een ander zestal ging naar de suikermolen, een paar naar het suikerkookhuis. Weer een stel ging naar de timmerloods, twee naar het botenhuis en twee ouderen naar de omgeving van het plantagehuis om met hark, tjap (*landbouwgereedschap, hak*) en gieter te zorgen dat daar alles mooi en schoon was. Ook een vijftal vrouwen en meisjes, de huisslavinnen en twee boodschappenjongens, evenals Sydni, de lijfslaaf van de masra, gingen naar het witte huis dat er nog slapend uitzag door de gesloten vensters en deuren. Opzichter Mekers ging eerst naar zijn eigen woning waar zijn slavin het ontbijt al had klaargemaakt.

Van de gedekte tafel kwam hem al een heerlijke geur tegemoet van gebakken

eieren en vers gezette koffie. Een nieuwe dag was begonnen. Voor de slaven, een nieuwe dag van hard werken, een nieuwe dag in de reeks van eindeloze dagen zonder vooruitzicht.

Elza

Aan de voorkant van het prachtige grote huis waren echter niet alle vensters meer gesloten. Op de eerste verdieping was een geopend raam en daar stond de zeventienjarige Elza; zij keek uit over het groene gazon dat zich voor het huis uitstreekte tot aan de waterkant waarlangs de brede Surinamerivier langzaam stroomde. Een heerlijke ochtend, het begin van een fijne dag. Vandaag, 11 oktober 1765, ging de familie naar Joden-Savanna voor de vijftenzestigste verjaardag van grootmama. Dat zou de volgende dag zijn, de twaalfde oktober en tegelijk ook de verjaardag van de synagoge op Joden-Savanna zelf die dan de tachtigste verjaardag vierde.

Grootmama was er altijd trots op dat zij geboren was op 12 oktober 1700, de dag dat de synagoge Beracha Ve Shalom (Zegen en Vrede) in haar geboorteplaats in Suriname vijftien jaar oud was. Elza had zich verheugd op de komende twee weken. Niet zozeer om grootmama, maar om de logeerpartij en alle feesten. Vele vrienden en kennissen zouden daar zijn en menige tentboot was de afgelopen dagen al voorbij gevaren. Soms was het gezelschap voor een paar uur uitgestapt op plantage Hébron, of had er overnacht omdat die precies halverwege Paramaribo-Joden-Savanna lag en men op het getij moest wachten. De hele joodse gemeenschap in Suriname maakte er een gewoonte van, om op hoogtijdagen voor enkele dagen naar Joden-Savanna te reizen. Dit jaar viel het Loofhuttenfeest in dezelfde week als grootmama's verjaardag. De logeerpartijen waren altijd leuk en gezellig, hoewel Elza wel beseftte dat zij toch een enigszins aparte plaats innam daar ze wel een joodse vader en dus een joodse naam had, maar zelf geen jodin was. En er waren genoeg lieden die niet altijd even vriendelijk tegen haar waren. Ze had vaak een gevoel van bewondering voor haar vader als ze eraan dacht dat hij het had gepresteerd om vijftwintig jaar geleden tegen de wens van zijn moeder in te handelen. Natuurlijk was zij toen nog lang niet geboren, maar ze had verhalen genoeg gehoord, vooral van Ashana, haar moeders lijfslavin.

Levi Fernandez, die nu vijfenveertig jaar oud was, was vanaf zijn twaalfde jaar, toen zijn vader overleed, alleen opgevoed door zijn strenge moeder. Zij beheerde zelf plantage Hébron en bepaalde en regelde alles. Alles en iedereen had ze keurig in bedwang: de plantage, het huishouden, de slaven, haar zoon... Tenminste dat had

ze gedacht, tot hij weigerde om te trouwen met Rachaël Mozes de Meza, het joodse meisje dat vanaf die geboren was, als Levi's aanstaande vrouw werd beschouwd. Als een vurig jong paard had de twintigjarige Levi Fernandez tegenover zijn moeder gestaan. Hij trouwde niet met Rachaël, de dochter van zijn moeders beste vriendin, die vier jaar jonger was dan hij en die hij al vanaf zijn kinderjaren kende. Hij trouwde niet met haar, want hij hield van iemand anders, de zeventienjarige Elizabeth Smeets, dochter van een legerofficier, nog pas twee jaar in de kolonie, zonder geld, zonder plantage en bovendien een christin. Toen was de weduwe Fernandez er voor het eerst niet in geslaagd haar zoon haar wil op te leggen. Nadat Levi met zijn Elizabeth was getrouwd, was zijn moeder direct verhuisd, terug naar Joden-Savanna, haar geboortegrond. Plantage Hébron die haar zoon sedert zijn achttiende jaar rechtens toekwam, verliet ze, 'omdat ze niet van plan was om met dat christenmens onder één dak te wonen'.

Pas negen jaar later kwam ze weer naar de plantage en dat was ter gelegenheid van de begrafenis van haar schoondochter Elizabeth, die was overleden enkele dagen na de geboorte van haar dochtertje, dat ook de naam kreeg van Elizabeth, en aldus Elza werd genoemd. Had de weduwe Fernandez toen misschien gedacht en gehoopt dat ze weer de teugels van plantage Hébron in handen zou krijgen? Had ze zichzelf al gezien, de scepter zwaaiend, regerend over de slaven, het huishouden, haar zoon, de kinderen, de toen achtjarige David, zesjarige Jonathan en de baby Elza? Dat gebeurde echter niet. Levi was beleefd en correct tegen zijn moeder, maar de plantage was van hem en zijn bazige moeder kon op Joden-Savanna blijven. De kinderen werden goed verzorgd door Ashana, de lijfslavin van zijn overleden vrouw en de dochter van Ashana, de achttienjarige Maisa. Toen Elizabeth overleed had Maisa net haar tweede zontje aan de borst en het was dus geen enkel probleem om het net geboren dochtertje van de misi (*meesteres, mevrouw*) er bij te nemen. En zo was plantage Hébron ruim zeven jaar gebleven zonder meesteres, maar met Ashana en Maisa in huis die voor alles zorgden.

Totdat in 1754 de twaalfjarige tweede zoon Jonathan overleed. Zo'n klein ongelukje maar, in de voet gestoken door een scherpe puntige stok, maar het werd iets heel ergs en Jonathan stierf. En grootmama Fernandez kon beweren dat ze altijd wel gedacht had dat zoiets zou gebeuren. De kinderen werden immers opgevoed door slavinnen, renden op blote voeten over het erf, speelden in kreekjes, klommen in bomen, kortom gedroegen zich helemaal niet zoals het keurige blanke plantagekinderen betaamt. Maar ja, je kon niet anders verwachten als slavinnen het voor het zeggen hadden. Die wisten toch niet hoe het hoorde in een blank gezin. Dat Jonathan overleed, was dus de schuld van vader Levi.

Was vader Levi gezwicht voor al deze verwijten? Had hij misschien werkelijk schuldgevoelens? In ieder geval, enkele maanden na Jonathans overlijden, huwde hij toch met Rachaël, de vrouw met wie hij vijftien jaar eerder had moeten trouwen en die nu zelf al vijf jaar de weduwe Aäharon was en drie dochters had. Zo verhuisde tante Rachaël met dochters Esther, Rebecca en Sarith naar plantage Hébron. Sarith en Elza waren ongeveer even oud en het was voor de zevenjarige dochter des huizes geweldig dat er een leeftijdgenootje in huis kwam. En nu kon Elza zich bijna niet meer de tijd herinneren dat ze zonder Sarith was geweest.

Elza keek uit het raam en snoof de frisse morgenlucht op. Wat zag alles er nu nog mooi en fris uit van de dauw. Over een paar uur zou het stoffig zijn; het was een droge tijd, al ruim drie weken had het niet geregend. Gelukkig was het gazon nog helemaal groen; dat bleef altijd zo, want kijk, daar had je de oude slaaf Kwasi al die met emmers en gieters het gazon ging begieten. Hij liep naar de steiger, waar hij de emmer in de rivier liet vallen om vervolgens de gieters te vullen. Elza draaide zich om en riep zachtjes: 'Sarith, Sarith ben je al wakker?'

'Hmm, nee, ja, ach toe Elza, laat me nog even slapen,' kwam de stem van Sarith vanuit een bed aan de andere kant van de kamer. Sarith draaide zich om zodat ze nu met de rug naar Elza lag en trok het laken over haar hoofd.

Zachte voetstappen op de gang en een bescheiden klopje op de deur. 'Ja kom maar, Maisa, ik ben al lang op.' Binnen kwam Maisa met een blad met twee kopjes cacao in de ene hand en een emmer water in de andere. 'Ai Maisa, is het vandaag geen prachtige dag?' 'Ja misi,' antwoordde Maisa glimlachend terwijl ze het blaadje op een tafel neerzette en de lampetkannen op de twee wastafels met water vulde. Vervolgens liep ze naar de kast en haalde er een lichtgroene mousseline japon uit en vroeg: 'Doet misi dit aan?*' Enkele ogenblikken later had Elza zich opgefrist en ze zat op het bed terwijl Maisa geknield voor haar zat en haar één voor één de kousen aantrok, nadat ze haar meesteres eerst de pantalette had aangedaan. Dun wit katoen tot aan de enkels, met kant aan de onderkant bij de pijpen, daarna een wit batisten hemd en twee onderrokken. Weer een bescheiden klopje op de deur. Op het 'Ja'-geroep van Elza kwam een mooi bruin meisje binnen; dat was Mini-mini, het vijftienjarig slavinetje dat Sarith moest aankleden.

Elza keek naar het bed waar nog steeds geen beweging onder het witte laken te zien was en zei: 'Sarith, sta nu op, je weet dat vader wil dat we op tijd klaar zijn.' 'Ach wat, dat gezeur ook,' klonk het; met een ruk werd het laken op de vloer gegooid en Sarith liep met een boos gezicht in de richting van het kamertje waar de nachtpotten stonden. Elza en Maisa wisselden even een veelbetekenende blik en de schuchtere Mini-mini bleef bij de muur staan terwijl ze het hoofd liet hangen en

nederig met de voeten over de vloer schuifelde. Elza zuchtte, Sarith was weer eens uit haar humeur zoals ze dat de laatste tijd zo vaak was. Wat was er toch met Sarith? Vroeger vertelde die haar alles, maar de laatste tijd niet meer. Nou ja, ze zou zich er maar niet druk over maken. Maisa beduidde Elza dat ze op een stoel moest gaan zitten en ontstak de kaars op de tafel. Vervolgens hield ze daarin een klein krulijzer en begon voorzichtig krullen in het haar van haar jonge meesteres te maken.

Toen Elza een poosje later beneden de eetzaal binnenstapte, vond ze daar alleen haar vader aan de ontbijttafel zitten. 'Morgen, papa.' 'Morgen, meisje lief, zijn jullie klaar? We vertrekken stipt als het getij opkomt hoor, dat is over drie kwartier.' De oude slavin Ashana kwam binnen met een bord, waarop vers gebakken vlees, eieren en brood. Ze zette alles voor Elza neer en zei met een goedkeurend knikje: 'Ach misi Elza, wat ben je mooi.'*

Zachte voetstappen klonken en binnen kwam nu vanaf de achtergalerij, Rebecca. De eenentwintigjarige Rebecca was de tweede dochter van tante Rachaël. Ze was doof. Op negenjarige leeftijd had ze tyfeuze koorts gehad, die had ze overleefd, maar vanaf toen hoorde ze praktisch niets meer. Praten kon ze nog wel, maar zeer monotoon, en ze sprak heel weinig. Rebecca leefde helemaal haar eigen leven; stil, teruggetrokken, meest in haar kamer, waar ze las, schilderde, tekende, en poppen maakte. Prachtige poppen. Iedereen die ze zag, zei dat ze er wel een handeltje in zou kunnen beginnen. Een enkele keer maakte Rebecca wel eens een pop in opdracht en nam daar dan ook wel geld voor, maar vaak gaf ze ze toch cadeau aan kennissen en de meeste poppen waren gewoon uitgestald in haar kamer. Niemand bemoeide zich veel met Rebecca, haar moeder zag ze nauwelijks en ook tegen haar zusje Sarith en stiefzusje Elza zei ze nooit meer dan het hoognodige. De enige personen met wie ze wel sprak, waren haar stiefvader oom Levi en haar slavin Caro. Toen de weduwe Rachaël Aäharon tien jaar geleden verhuisde naar plantage Hébron had ze een aantal slaven meegebracht: Kwasiba en haar twee dochters Caro en Mini-mini, die waren toen acht en vijf jaar oud, en verder haar eigen lijfslavin Leida en haar man Isidoor, en hun kleinzoon van een jaar, omdat diens moeder, Leida en Isidoors dochter, enkele maanden tevoren overleden was.

Caro was de slavin van Rebecca; ze volgde haar meesteres overal en hielp met penselen uitwassen, verf mengen, kleertjes van poppen naaien en dergelijke. De vijftienjarige Mini-mini was Kwasiba's trots. Duidelijk een kleurlinge. Kwasiba had nooit gezegd wie Mini-mini's vader was, maar men vermoedde dat die of Rachaëls overleden echtgenoot Jacob Aäharon of diens zoon Ishaak geweest moest zijn. In ieder geval was Mini-mini bruin van kleur, met zacht krullend haar, een smal gezicht en grote donkere ogen. Mini-mini was Sariths slavin en wie die twee bij

elkaar zag kon niet aan de indruk ontkomen dat er een treffende gelijkenis was in gezichtsvorm en figuur.

Vader Levi glimlachte tegen Rebecca toen ze aan tafel ging zitten. 'Klaar voor de reis?' vroeg hij terwijl hij zeer nadrukkelijk zijn lippen bewoog. Rebecca schudde het hoofd. 'Ik ga niet mee.' 'Ach waarom niet dan?' vroeg vader Levi weer. 'Geen zin,' klonk het en nogmaals schudde Rebecca het hoofd. Elza keek naar Rebecca. Ze begreep best dat die geen zin had om mee te gaan.

Wat had een dove persoon er nu aan om mee te gaan naar een party waar er voornamelijk gebabbeld en geroddeld werd en muziek werd gespeeld? Ze zou het niet kunnen volgen en zou zich er toch alleen maar eenzaam voelen. Ze had vaak medelijden met Rebecca; wat voor toekomst was er voor haar? Ze was nu reeds een oude vrijster met haar eenentwintig jaar en ze was gedoemd dat voor altijd te blijven, want wie zou er nu een dove vrouw trouwen? Bovendien ontmoette ze praktisch nooit een jonge man.

Vanaf de achterveranda was nu tante Rachaëls stem te horen die aan Maisa en Kwasiba vroeg of die alles van de misi's goed verzorgd hadden.

Toen tante Rachaël de eetzaal binnenkwam, vroeg ze direct: 'Waar is Sarith?' 'O, die zal zo wel komen,' antwoordde Elza. Wat Sarith ook deed, tante Rachaël zou op haar nooit boos zijn, want Sarith was haar moeders lieveling. Elza had vaak gedacht dat dat zo was, omdat tante Rachaël verbaasd was over het feit dat ze zo'n mooie dochter had gekregen. Daar kwam Sarith de trap afgehold. Ze had blosjes op de wangen en ze zag er prachtig uit in haar lichtgele jurk. De natuurlijke zwarte krullen dansten om haar oren, maar met een boos gezicht zei ze tegen haar moeder: 'Die stomme Mini-mini, ik had haar gezegd om mijn roze japon te wassen, maar ze heeft het niet gedaan en nu kan ik die niet aan.' 'Je hebt toch genoeg andere,' antwoordde haar moeder. 'Ja, maar ik wilde die aan,' en ongeduldig zei ze tegen Kwasiba: 'Ik lust dat ei niet, haal weg, ik wil pannekoeken.' 'Ja misi,' antwoordde die en haastte zich naar de keuken om tegen Ashana te zeggen dat misi Sarith geen ei maar pannekoeken lustte. Vader Levi was intussen opgestaan en was naar buiten gelopen om aan de waterkant te gaan zien of de boot al klaar was en of de bagage goed ingeladen werd.

Elza stond op en liep naar de achterveranda; ze wilde Ashana goedendag zeggen voor ze weggingen. Terwijl ze op de veranda stond, keek ze naar de buitenkeuken achter op het erf waar de kokkin nu vast haastig pannekoeken voor Sarith bakte. Ze vroeg zich af wat er toch was, dat maakte dat Sarith de laatste tijd zo boos en humeurig was. Toen Kwasiba even later met een bord pannekoeken in de richting van het huis liep, kwam Ashana uit de keuken. 'Ashana, ik wil je groeten,' riep Elza. Ashana haastte zich naar de veranda. 'Pas goed op jezelf, hoor misi, ik zal je

missen.* 'Ach een paar dagen maar Ashana.' 'Let goed op je vader hoor, ik hoop dat hij geen ruzie maakt met die oude vrouw.* Elza lachte; evenals Ashana wist ze dat niemand grootmama kon weerhouden haar scherpe tong te gebruiken. Maar zoals altijd zou papa het wel overleven. 'Ik zal Koki een heerlijke bananensoep laten koken als mijn misi terugkomt,*' ging Ashana voort. 'Goed hoor, Ashana blijf wel' en Elza knikte glimlachend naar Ashana. Bij de deur draaide Elza zich nog even om en zei: 'Zorg goed voor misi Rebecca, hoor!*' 'Ja misi,' antwoordde Ashana. Voor Rebecca zou ze zorgen, die mocht ze wel, heel anders was het met die misi Rachaël en misi Sarith. Wat Ashana betrof, mochten die voor eeuwig wegblijven.

Sarith

Terwijl de tentboot langzaam over de Surinamerivier gleed, geroeid door een achttal roeiers, zaten onder het dak: Oom Levi, moeder Rachaël, Elza en Sarith. Achter moeder Rachaël zaten Kwasiba en Mini-mini, en voor Elza en Sarith zat Maisa. Sydni, de persoonlijke slaaf van oom Levi, zat dichtbij de achterpunt van de boot en sprak af en toe zachtjes met Kofi, die achterin gezeten, de boot bestuurde.

Sarith zat met de handen onder het gezicht voor zich uit te kijken. Vanaf dat ze vertrokken waren, had ze eigenlijk nog niets gezegd. Af en toe sprak Elza met Maisa of met haar vader en ze keek ook eens van opzij naar Sarith, maar die keek zo boos dat Elza het maar beter vond om niets tegen haar te zeggen.

Toen Elza vanmorgen had geroepen: 'Sarith, ben je al wakker?', had Sarith geantwoord: 'Laat me nog even slapen.' Ze had niet willen slapen, ze was al lang wakker geweest, maar ze wilde nadenken over wat ze die dag zou doen. Ze moest Nathan alleen zien te spreken, het zou niet gemakkelijk zijn, want hij zou natuurlijk steeds gevolgd worden door zijn verloofde Leah, die bleke miezerige Leah. Wat was die nu vergeleken bij haar, Sarith. Ze was honderdmaal mooier dan Leah. O ja, ze wist wel, ze was mooi, veel mooier dan alle jonge meisjes die ze kende. Iedereen zei dat en ze kon het zien aan de manier waarop alle mannen, jong en oud, naar haar keken.

Die Nathan, zo'n lafaard, toch verloofd met Leah; en Sarith overdacht weer wat er was gebeurd ruim een maand geleden. Er was groot feest geweest op plantage Eden, vlakbij Paramaribo. Dat was de plantage van Nathans ouders. Het feest was ter gelegenheid van de barmitswa van de jongste zoon, de dertienjarige Joshua, Nathans jongste broer. Vele gasten hadden er een week of langer gelogeed. De oudere echtparen in het plantagehuis, de jongedames met hun slavinnen in de ongebruikte opzichterswoning en de jonheeren in een magazijn dat speciaal daarvoor was

ingericht. De negentienjarige Nathan, de oudste zoon des huizes, had zich echt als een gastheer gedragen en had duidelijk laten merken dat hij weg was van Sarith. Hij en Sarith hadden meermalen de middag als iedereen rustte, in zijn kamer doorgebracht; ze hadden elkaar vele malen met hevige hartstocht gekust en omhelsd en hadden beiden iedere keer uitgekeken naar de volgende keer om weer samen te zijn. Nathan had haar bewonderd. Verliefd had hij iedere keer gezegd hoeveel hij van haar hield en hoe hij niemand anders wilde dan haar. Maar ze moesten hun verhouding voorlopig geheim houden, want er was door zijn ouders al bepaald, dat hij moest trouwen met Leah Nassy. Sarith moest hem de tijd geven, dan zou hij zijn ouders wel duidelijk maken, dat hij niet kon trouwen met Leah omdat hij van Sarith hield.

Sarith had inderdaad niets laten merken; ze had met een schamper lachje geluisterd naar het gebabbel van de andere meisjes, vooral van Leah, en gezien hoe die iedere keer bloosde als de naam van Nathan te horen was. Kinderen waren het toch allemaal, och, ook Elza, haar stiefzusje, was eigenlijk nog zo'n kind. Nu, zij Sarith wist al veel meer van het leven. Nathan was niet de eerste geweest met wie ze het spel van de liefde had bedreven. Toen ze vanaf haar dertiende jaar samen met Elza gedurende ruim twee jaar in de stad (*Paramaribo, i.p.v. Paramaribo wordt vaak 'De stad' gezegd*) had gewoond bij haar zus Esther, was ze bevriend geraakt met Charles van Henegouwen, de broer van één van haar vroegere klasgenootjes van de Franse school. Vele keren had ze de middag doorgebracht in Charles' gezelschap. Als zijn ouders ergens op visite gingen, wisten zij en Charles het altijd wel klaar te spelen om alleen in huis te zijn; totdat zijn ouders het hadden ontdekt, waarschijnlijk verklapt door één van de slavinnen. Er was een heel gedoe geweest; Esther was boos, had mama laten komen. Sarith en Elza moesten direct terug naar de plantage en Charles was door zijn ouders naar Holland gestuurd. O, ze begreep wel waarom, zij was een jodin en Charles niet; veel welgestelde christenplanters wilden zich eigenlijk zo min mogelijk met joden bemoeien alsof ze een minder soort mensen waren. Belachelijk, ze waren toch evengoed blanken!

Op de plantage had mama een hele preek tegen haar gehouden en geprobeerd uit te vinden wat er tussen haar en Charles was voorgevallen, maar ze was niet zo dom geweest om het allemaal te vertellen. Ze kon moeilijk aan mama vertellen, dat ze zeker zes keer met elkaar naar bed waren geweest en ze had alleen gezegd, dat ze elkaar gekust hadden. Mama had opgelucht gezocht en gezegd dat een meisje nooit voorzichtig genoeg kon zijn en beslist geen domme dingen mocht doen. O ja, zo was het, mannen en jongens mochten alles, maar meisjes mochten niets, die moesten als onschuldige en onwetende engelen in het bruidsbed belanden.

Na Charles was er een jonge kapitein geweest, die een inspectietocht had moeten maken bij een militaire post achter Joden-Savanna. Hij was daar ziek geworden, en men had hem naar Joden-Savanna gebracht. Wel een maand had hij bij haar grootouders in huis ziek gelegen. In die tijd hadden zij en Elza toevallig twee weken op Joden-Savanna gelogeed. Eerst waren ze beiden bij grootmama Fernandez in huis, omdat Sariths eigen oma Jezebel vond dat er geen jonge meisjes bij haar konden slapen terwijl de kapitein daar ziek lag. Maar toen de kapitein aan de beterende hand was, was Sarith hem vaak gaan opzoeken en wat eigenlijk als een plagerijtje en een stoeipartij was begonnen, was in een liefdesscène geëindigd. Eén keer maar, want de kapitein had daarna gezegd dat het hem speet wat was voorgevallen, hij was getrouwd, had vrouw en kinderen en hij had Sarith gevraagd hem te vergeven en te vergeten.

En ruim een maand geleden was het Nathan geweest. Nathan die haar gezegd had, dat hij zijn ouders zou uitleggen dat hij niet met Leah kon trouwen. Twee weken geleden was opeens oom Levi na een paar dagen in Paramaribo, uit de stad gekomen en had verteld, dat Nathan officieel verloofd was met Leah Nassy. Leahs ouders hadden een intiem diner gegeven voor de familie en enkele vrienden, en omdat oom Levi net in de stad was, was hij ook een van de genodigden geweest, evenals haar zuster Esther en zwager Jacob. Het zou geen lange verloovingsperiode zijn, want Nathan en Leah zouden reeds over twee maanden trouwen. Wat was Sarith boos geweest toen ze dit hoorde. Ze was naar haar kamer gestormd, had gehuild, had met voorwerpen gesmeten, beddegoed op de grond gegooid, gestampvoet, kortom ze was woedend geweest en Mini-mini had het meerdere malen moeten ontgelden. Alles wat die in die dagen deed, was fout en menigmaal had ze om niets een klinkende oorvijg van haar jonge meesteres gekregen. Elza had verbaasd keer op keer gevraagd wat er toch was, maar Sarith had iedere keer stuurs geantwoord 'niets' of 'bemoei je er niet mee.'

Nu zou ze over een paar uur Nathan zien en dan zou alles wel in orde komen, want ze zou van hem eisen dat hij daar op Joden-Savanna aan zijn familie en iedereen moest vertellen, dat hij van haar, Sarith, hield. En hij zou doen wat ze zei, hij hield van haar. Hij móest het doen en die stomme lelijke Leah zou op haar neus kijken en misschien wel huilen en flauw vallen. Jammer dat er in dit Suriname geen mogelijkheid was om met iemand weg te lopen. In een ander land, in Europa bij voorbeeld, kon je wegglopen, een rijtuig nemen of te paard weg gaan, ver weg naar een andere stad en daar trouwen, maar waar kon je hier naar toe? Behalve de stad en de plantages was er alleen maar oerwoud. Angstaanjagend oerwoud met gevaarlijke wilde dieren en marrons, weggelopen slaven, die blanke mensen vermoordden.

Sarith zuchtte. Maar goed, als Nathan haar zag zou hij natuurlijk zo verliefd zijn, dat hij zou doen wat ze zei en dan zou alles wel in orde komen. Daarom had ze eigenlijk haar roze jurk willen aantrekken vanmorgen. Mini-mini moest die jurk maar direct wassen als ze op Joden-Savanna waren, dan kon ze die morgen, op de feestdag zelf, aanhebben.

Toen de boot uren later bij de steiger van Joden-Savanna aanlegde en het gezelschap opgewacht werd door de vele feestgangers die er al waren, keek Sarith meteen rond om te zien of ze Nathan ook zag. Maar ze zag hem noch Leah. Wel Leahs ouders, die enthousiast vertelden, dat Leah samen met Nathan de volgende dag pas zou aankomen, omdat ze een stop hadden gemaakt op plantage Rama en daar zouden overnachten.

Rama was op nauwelijks één uur afstand van Joden-Savanna, en een neef van Nathan was er de eigenaar. Leah en Nathan zouden de volgende dag reeds voor het begin van de eredienst in de synagoge op Joden-Savanna zijn.

Tot zolang moest Sarith dus geduld houden. Nu, dat gaf haar in ieder geval de tijd goed te overdenken wat ze allemaal tegen Nathan zou zeggen.

Joden-Savanna

Toen de boot waarin Nathan en Leah zaten de volgende ochtend omstreeks negen uur al bij de steiger aanlegde, bleek dat er nog meer gasten in de boot waren: Nathans neef, die eigenaar was van plantage Rama en Rutger le Chasseur, een jongeman nog pas enkele weken in de kolonie, aangesteld als assistent-administrateur van een bekende Amsterdamse bank. Sarith was gekleed in haar mooie roze zijden japon, glanzende satijnen roze muiltjes had ze aan haar voeten. Toen Elza 's morgens vroeg had gezien hoe Mini-mini voorzichtig de prachtige japon over Sariths hoofd liet glijden, had ze verwonderd aan haar stiefzusje gevraagd of het niet beter was om die japon te laten hangen voor het bal van 's avonds. Maar Sarith had kortweg 'nee' geantwoord en toen gevraagd: 'Ga je mee naar de Waterkant?' Toen de boot aanlegde, had Sarith uitdagend helemaal op de punt van de steiger gestaan. Nathan was vuurrood geworden, toen hij haar daar zag staan, maar Sarith had geen kans gezien om met hem te praten. Leahs ouders hadden het hele gezelschap meegetroond, eerst naar het huis waar ze zouden logeren en vervolgens naar de synagoge. In de synagoge was er uiteraard geen kans voor Sarith om ook maar een woord met Nathan te wisselen, want de vrouwen zaten in het vrouwenvertrek, terwijl de mannen in het mannenvertrek de dienst volgden.

Elza

Aangezien alleen joden de synagoge binnen gingen, liep Elza buiten maar wat rond. Ze had net besloten op de voorveranda van het huis van haar grootmama te gaan zitten, toen daar opeens die vreemde heer tegenover haar stond. 'Moet u niet binnen zijn, juffrouw eh...' 'Fernandez,' zei Elza, 'ik ben Elza Fernandez, nee, ik hoor daar niet, ik ben geen jodin, u bent kennelijk ook niet joods.' 'Nee, inderdaad, ik ook niet, maar u hebt wel een joodse naam, is het niet?' 'Ja, dat komt omdat mijn vader wel joods is, maar mijn moeder was geen jodin en zoals u misschien wel weet worden door de joodse wet alleen kinderen van een joodse moeder als joods beschouwd. 'Kijk eens aan,' vervolgde de jongeman, 'ik had niet gedacht in dit verre Suriname zoiets liberaals als gemengde huwelijken te vinden.' 'Misschien komt u in uw tijd hier nog veel meer liberaals tegen, mijnheer...' 'Le Chasseur, Rutger le Chasseur is mijn naam, neemt u mij niet kwalijk dat ik mij nog niet voorstelde.'

'Hoe lang bent u al in de kolonie?' vroeg Elza nu. 'O, nog niet lang, een maand of drie.' 'En hoe vindt u het tot nu toe?' 'Warm, zeer warm,' antwoordde Rutger. Elza lachte: 'O ja, en deze afgelopen maanden zijn doorgaans de warmste van het jaar, hoewel, op Joden-Savanna valt het meestal wel mee. Het ligt hoger dan Paramaribo, ziet u.' 'O ja, ik merk dat wel hoor; en hoe ik het verder vind? Mooi! Paramaribo is zo'n mooie heldere stad, niet groot, maar prachtig, fris en schoon, ik begin al wat te wennen. Zullen we wat naar de rivier wandelen?' Samen wandelden ze en hij vertelde aan Elza, hoe hij als assistent-administrateur naar Suriname was gekomen; hij moest het administrateursvak leren in opdracht van zijn oudoom, die de eigenaar van een bank in Amsterdam was, en ook van enkele plantages in Suriname en Berbice. Toen Elza had opgemerkt dat die oom dan wel heel erg rijk moest zijn had Rutger lachend gezegd, dat zijn oudoom inderdaad heel erg rijk was. Hij, Rutger, was er een van de verarmde tak en ook geen erfgenaam van de oom, want die had zelf vier dochters. Zijn grootmoeder, die een zus van zijn oudoom was geweest, was indertijd gehuwd met een uitgeweken Franse hugenoot, vandaar ook zijn Franse achternaam.

Elza op haar beurt vertelde dat ze woonde op plantage Hébron, samen met haar vader, stiefmoeder Rachaël en stiefzusjes Rebecca en Sarith. Haar eigen broer David was al getrouwd en had een plantage aan de Para. 'Was dat mooie meisje dat bij u stond op de steiger een van de stiefzusjes?' 'Ja, dat was Sarith,' zei Elza. 'Wat een mooi meisje was dat,' merkte Rutger nu op. Elza knikte, ja Sarith was mooi. Iedereen zei dat altijd. Overal waar ze kwamen was het altijd Sarith die het eerst opgemerkt werd en steeds weer werd er gezegd hoe mooi ze was. Gisteren toen ze

waren aangekomen had iedereen opnieuw Sariths schoonheid bejubeld. Oma Jezebel, Sariths grootmoeder, had het vele keren gezegd aan grootmama; tante Sarah, de zus van tante Rachaël had het gezegd en tante Rachaël had geglunderd, iedere keer weer, als ze hoorde hoe mooi iedereen haar jongste dochter vond. Alle mannenogen hadden met bewondering naar Sarith gekeken, en een van de oudere dames had nog opgemerkt, dat Sarith al zo echt een jonge vrouw was, terwijl Elza, die toch van dezelfde leeftijd was, nog gewoon een meisje was.

'Komt u vaak op Joden-Savanna?' vroeg Rutger nu. 'O, minstens eenmaal per jaar. Mijn grootmama is vandaag jarig en ze stelt er prijs op, dat iedereen weet dat zij en de synagoge op dezelfde dag jarig zijn, en heel vaak valt het min of meer samen met het Looftuftenfeest, ziet u, dus zo.' 'En moet u dan altijd buiten blijven als de diensten in de synagoge aan de gang zijn?' vroeg Rutger weer. 'Ja, altijd, maar ach, dat geeft niet hoor,' antwoordde Elza. 'Zelf zijn wij luthers gedoopt, omdat mijn moeder luthers was, en toen we kind waren liet vader ons altijd met Kerstmis in de stad bij onze grootvader, de vader van onze moeder, logeren, maar grootvader is vijf jaar geleden gestorven en vanaf toen zijn we met Kerstmis niet meer naar de kerk in Paramaribo geweest.' 'En is het niet moeilijk om zowel jood als christen te zijn?' vroeg Rutger verwonderd. 'Ach, al dat gedoe om niets, ik denk dat het God om het even is of iemand nu jood of protestant of katholiek is, zolang hij maar goed leeft en anderen geen kwaad doet.' 'Wat een wijze en doordachte opmerking voor een jong meisje,' zei Rutger terwijl hij haar geamuseerd aankeek. 'Zijn wijze opmerkingen dan alleen aan mannen of oude vrouwen voorbehouden?' vroeg Elza. 'Zeker niet, maar je hoort ze niet zo gauw bij jongedames,' antwoordde Rutger. 'Tenminste, dat denken de mannen,' zei Elza gevat. Rutger lachte nu hardop: 'Juffrouw Elza, ik vind u bijzonder geestig.'

Toen ze terugliepen, liet Elza hem zien hoe het dorp gebouwd was; als een vierhoek met vier dwarsstraten. De huizen op de hoeken van deze vierhoek waren groot en gemakkelijk, de andere soms eenvoudig, maar alles heel fraai. De meeste huizen hadden tuintjes op de hellingen. En in het midden van dit alles de prachtige synagoge, gebouwd van tichelsteen, ongeveer dertig meter lang, veertien meter breed en elf meter hoog. Als het mogelijk was, zou hij later binnen moeten kijken; daar was een heel mooi bewerkt plafond, een grote kast van cederhout met mooi beeldhouwwerk, waarin de rollen der wet bewaard werden. Zilveren kronen, grote kaarskronen van geel koper en verschillende soorten kandelaars.

Jood en niet-jood waren het er over eens, dat deze synagoge een sieraad voor de kolonie Suriname was. Het was echter jammer dat vele rijke joden naar de stad waren getrokken of elders op plantages woonden, waardoor Joden-Savanna sterk

achteruit ging en nu voornamelijk bewoond werd door ouderen zoals haar grootmama en de ouders van tante Rachaël.

Vlakbij de synagoge was de grote loofhut. Iets verderop in de vallei waren er ook nog enkele kleinere hutten gebouwd door mannen die er prijs op stelden een eigen loofhut te hebben.

Toen de dienst was afgelopen, kwamen de mensen uit de synagoge en gingen zitten op banken aan lange tafels die in de hut waren opgesteld. Dit was het grote moment van het Loofhuttenfeest. Drie heel grote ronde broden, speciaal voor dit doel gebakken, lagen op tafel. De rabbi sprak een gebed uit, brak het brood en verdeelde het onder de aanwezigen, waarna de wijn werd ingeschonken en verdeeld.

Na dit traditionele gebaar werden er door slavinnen en slaven uit de huizen schotels aangedragen en het feestmaal kon beginnen. Rutger was als vanzelfsprekend naast Elza komen zitten en toen later vader Levi zich aan dezelfde tafel zette en met Rutger kennis had gemaakt, ontspan zich een aangenaam gesprek tussen alle tafelgenoten. Elza keek eens om waar Sarith was gebleven, maar ze zag Sarith aan geen enkele tafel zitten. Misschien dat die zich dan toch was gaan omkleden? Ze wist niet wat er met Sarith aan de hand was, nou ja, misschien had ze nog geen zin om te eten en zou ze later wel komen.

Het gesprek aan tafel bleef niet altijd aangenaam, want al gauw werd er gesproken over de moeilijkheden van de kolonie. De aanvallen van de weglopers. Nog pas hadden ze weer enkele plantages overvallen. Tot aan de Tempatie waren ze gekomen; daar hadden ze de joodse eigenaar en diens vrouw gedood, evenals de opzichter. Ze hadden de slaven vrijgelaten, die hadden zich onmiddellijk bij hen aangesloten en ze hadden het plantagehuis en het riet dat op het veld stond in brand gestoken.

Enkele weken geleden hadden ze plantage Jukemombo aan de Boven-Commewijne overvallen. De eigenaar, masra Biertempel, was er toen net niet. De vrouw was vermoord en de drie kinderen waren gewond. Alles hadden de overvallers meegenomen, zelfs de kleren van de kinderen. Toen de vader zich de volgende dag naar zijn huis had gehaast, had hij daar zijn kinderen gevonden, half naakt, huilend op het lijk van hun moeder. De schrik zat er in bij de kolonisten. Hier moest een einde aan komen!

Rutger merkte op dat het volgens hem het beste zou zijn als het gouvernement vrede zou sluiten met de marrons en ze niet meer zou achtervolgen. Suriname was zo groot; niemand gebruikte het achterland. Dat zou toch het gebied van de vrije negers kunnen worden. Vele mensen in het gezelschap keerden zich tegen Rutger. Hij was nog nieuw in de kolonie, hij wist niet wat hij zei. Het gouvernement had al vrede

gesloten met de Bosnegers. Enkele jaren geleden was er heel wat te doen geweest, omdat het gouvernement vrede sloot met de weglopers aan de Boven-Suriname. Dacht Rutger misschien dat er iedere keer met een stel van die wilden in het binnenland vrede gesloten moest worden? Dan kon men wel aan de gang blijven en heel Suriname onder dat duivelsgebroed verdelen.

Een dikke mevrouw in een zwartzijden japon verklaarde dat zij geloofde dat een opstand niet ver meer was. Iedereen herinnerde zich toch nog die vreselijke opstand in Berbice, enkele jaren geleden. Wel, dat stond hun hier ook te wachten. Een opstand waarbij alle blanken vermoord zouden worden of tot slaaf gemaakt van de negers.

'Zou het dan niet beter zijn, als alle slavenbezitters voortaan hun slaven goed zouden behandelen?' had Rutger gevraagd, 'zonder die vreselijke straffen die nu worden toegepast. Is het niet de vrees voor die gewelddaden, als ophangen aan een vleeshaak, hand of voet afhakken, Spaanse bok (*groot pak slaag*) en levend verbranden, die maakt dat de slaven nu weglopen?' Vader Levi knikte instemmend toen Rutger dit opmerkte, maar de meeste gasten aan de tafel moesten luid lachen. Rutger was echt een onwetende nieuweling. Met straffen moest men slaven behandelen, ze waren dom en lui. Als je hen niet flink en wreed strafte en danig bang maakte, zouden ze nog denken dat ze konden doen wat ze wilden. En ze waren toch immers door de Heer geschapen om voor de blanken te werken en te zwoegen? Rutger wilde opmerken dat hij graag wilde weten hoe men zo precies wist dat negers daarvoor geschapen waren, maar Elza fluisterde zacht tegen hem: 'O Rutger, zeg maar niets, deze lui zijn heel fanatiek, je raakt bij hen zó in ongenade als je van mening bent dat slaven goed behandeld moeten worden,' Rutger had toen niets meer gezegd, hij was per slot van rekening een gast hier.

Elza had weer rond gekeken, nog steeds zag ze Sarith niet. Misschien had die hoofdpijn en was ze wat gaan rusten in het huis van haar grootouders.

Sarith

Maar Sarith rustte niet in het huis van haar grootouders, ze had haar kans schoon gezien en toen iedereen uit de synagoge naar buiten liep, was ze vlak bij Nathan gaan lopen en had gezegd: 'Kom, ik moet je spreken.' 'Moet dat nu?' had Nathan gevraagd met een angstige blik in zijn ogen. 'Ja nu,' had Sarith gezegd, 'als je nú niet mee komt, ga ik hier heel hard gillen.' Nathan had tegen Leah gezegd, dat ze vast naar de loofhut moest gaan, hij moest even wat gaan halen, en toen was hij met Sarith meegelopen, de andere kant op, naar de achterkant van het huis van haar grootouders, waar de tuin

uitzag op de vallei.

'Nathan, je had gezegd dat je van mij hield! Ik was toch de persoon met wie je wilde trouwen en dan hoor ik opeens dat je met Leah verloofd bent, hoe kon je, Nathan?' Sarith struikelde bijna over haar woorden, zo vlug sprak ze. 'O Sarith, Sarith.' Nathan greep haar beide handen. 'Ik hou werkelijk van je, maar ik kan niet anders, zie je, dit is allang door onze ouders beslist.' 'Dat wist je toen ook al, maar je zou het ze uitleggen, dat had je gezegd.' 'Het kan niet, Sarith, het kan niet, zie je, mijn vader heeft een grote schuld. Hij zou de plantage kunnen verliezen. Na mij zijn er nog drie kinderen en Leah is alleen en erfgename en hun plantage is erg groot en eh...' 'Om het geld dus, dacht ik het niet?' Met een ruk trok Sarith haar handen terug. 'Maar je hield toch van mij? Ben je vergeten wat er tussen ons is voorgevallen?' 'Nee Sarith, nee, ik zal het nooit vergeten, ik zal het in mijn hart bewaren als mijn dierbaarste herinnering.' 'Daar heb ik veel aan, hè,' zei Sarith heel cynisch. 'O Sarith, begrijp het dan toch, men trouwt niet altijd met de persoon van wie men in werkelijkheid houdt.' Nathan keek haar aan; hij wilde haar over de wang strelen, maar ze sloeg zijn hand weg en zei: 'Wat als ik nu een kind moest krijgen? Wat als ik hier aan iedereen vertelde wat er tussen ons is geweest?' 'Nee toch Sarith, nee, niet doen, men zou, men zou zo slecht over je denken!' 'Over mij, hè, over mij, hè?' Sarith gilte nu. 'Over mij, over jou niet, hè? Jij lafaard, o, gemeen, gemeen, ik haat je!' 'Sarith toch, kalm.' Nathan wilde haar hand grijpen, hij aarzelde, dit was een andere Sarith dan het lieve kirrende meisje dat hij in zijn bed had gehad. Deze kleine furie beangstigde hem. Ze sloeg zijn hand weg en voor hij erop bedacht was, had ze hem een klap in het gezicht gegeven terwijl ze riep: 'Raak me niet aan, jij lafaard, ik haat je, laat me, ga weg, ga naar je Leah,' en ze draaide zich om, rende weg en ging door de achterdeur van haar grootouders' huis. Nathan bleef een poosje peinzend staan kijken en veegde over zijn wang, toen liep hij langzaam naar de plaats waar de gasten aan de tafels zaten.

De tranen liepen over Sariths wangen terwijl ze de trap opstormde en zich op een bed in een van de slaapkamers gooide. Wild snikte ze en beukte in het kussen, dat op het bed lag. Maar wacht, ze zou Nathan wel krijgen, ze zou hem bewijzen hoe alle mannen haar wilden, ze zou hem eens wat laten zien. Ze riep naar één van de slavinnen van haar grootmoeder, omdat ze niet wist waar Mini-mini was, en beval haar een kom koud water te halen, zodat ze zich kon opfrissen.

Toen Sarith een kwartiertje later aan de lange tafel ging zitten, was aan haar beslist niet te zien wat er zo juist was voorgevallen. Ze was uitbundig vrolijk, schertste en lachte met iedereen en koketteerde en flirtte met alle mannen jong en oud. Iedere keer als haar lach opklonk, zag ze Nathan verlegen of bezorgd haar kant

uitkijken, maar zij deed alsof ze hem niet zag. Zag hij wel hoe alle mannen gecharmeerd van haar waren? 's Middags werd er door alle dames gerust, sommige heren rustten ook, maar velen bleven zitten in de schaduw van de grote bomen of hadden hun loopjongens hangmatten laten hangen en babbelden, rookten en dronken rum-punch. Sarith ging niet rusten met de andere dames, maar ze bleef in het gezelschap van de heren en babbelde en praatte honderduit, terwijl ze dan eens bij die, en dan weer bij een ander even in de hangmat ging zitten en zelfs af en toe een slokje uit het een of andere glas dronk.

's Avonds was er een bal. Het terrein was met verlichte lampionnen versierd en het was een zeer feestelijke aanblik om al die dames in hun prachtige japonnen en de heren in avondkleding te zien. Elza danste en praatte voornamelijk met Rutger. Toen ze zich aankleedde voor het bal, had Elza met een kleur op de wangen aan Sarith verteld, dat die nieuwe assistent-administrateur toch zo aardig was en zo gezellig kon praten. Sarith had er nog even over gedacht of ze haar flirtpartij zou uitbreiden met deze nieuwe jongeman, maar ze had er maar vanaf gezien. Het was Nathan die ze wilde kwetsen en niet Elza, en het gebeurde heus zo vaak niet dat mannen belangstelling voor Elza hadden, bovendien was zij, Sarith helemaal niet geïnteresseerd in een arme kantoorklerk die er bovendien nog heel gewoon uitzag.

Sarith ging al lachend en kirrend van het ene paar mannenhanden in het andere, ze was zeer vrolijk, uitdagend zelfs en menigmaal werd er door een echtgenote of verloofde een boze blik in haar richting geworpen. Elza had het veel te druk met het vasthouden van Rutgers aandacht om te veel op Sarith te letten. Meer dan eens had ze Rutger geamuseerd naar Sarith zien kijken, en hij had opgemerkt: 'Wat is je stiefzusje toch een mooi meisje en zo vrolijk.' Toen had Elza gezien dat Sarith zich bijzonder vermaakte met de weduwnaar Robles de Medina. De drieëndertigjarige Julius Robles de Medina had zijn vrouw en zoontje het vorig jaar bij een pokkenepidemie verloren en hij was alleen achtergebleven met twee dochters van tien en acht jaar. Dit was de eerste maal na het verlies van zijn vrouw en kind, dat hij met zijn beide dochters van hun plantage aan de Boven-Commewijne naar Joden-Savanna was gereisd om het feest bij te wonen.

Met verbazing keek Elza hoe haar stiefzusje met 'Noso' flirtte en hoe uitdagend ze zich tegenover hem gedroeg. Zij en Sarith hadden Julius Robles de Medina noch zijn vrouw erg gemogen en ze hadden hem vanaf dat ze kleine meisjes waren de bijnaam 'Noso' gegeven, omdat hij zo'n verschrikkelijk grote neus had. De laatste jaren waren ze op feesten altijd uit zijn buurt gebleven, omdat Sarith hem zo'n 'zeurpiet' vond, die altijd wilde vertellen over zijn mooie plantage Klein Paradijs. En nu zat diezelfde Sarith zo dicht naast hem en praatte en lachte terwijl ze hem zelfs plagerig over het

hoofd aaide en hem vertelde dat hij er zo goed uitzag. Elza begreep helemaal niet wat er met Sarith aan de hand was.

Bijna een week bleef het grootste deel van het gezelschap op Joden-Savanna, en Sariths gedrag veranderde niet. Als zij en Elza 's avonds gingen slapen, kreeg Elza geen kans om met haar stiefzusje te praten, want Leah sliep ook bij hen op de kamer, evenals een zusje van Nathan. En terwijl Sarith door Mini-mini werd uitgekleeft bleef ze lachend neuriën of maakte opmerkingen in de trant van 'sommige mensen kunnen zelf geen man krijgen en moeten daarom uitgehuwelijkt worden' of iets dergelijks.

Na een dag of vijf vertrok eerst Nathan met zijn ouders en broers en zusje. Ook Nathans neef van plantage Rama en Rutger gingen mee met die boot. Twee dagen later gingen vader Levi, moeder Rachaël en de meisjes. Vooral Rachaël was blij dat de logeerpartij achter de rug was. Het was haar niet ontgaan, dat zowel jongere als oude mevrouwen misprijzend naar Sarith en bezorgd naar hun echtgenoten hadden gekeken. Eén van de dames had zelfs opgemerkt, dat Sarith zich gedroeg als de eerste de beste gekleurde bijzit. Maar toen haar schoonmoeder, de weduwe Fernandez, tegen haar gezegd had, dat Sarith zich toch wel al te uitdagend en te vrij gedroeg zo temidden van al die mannen, had Rachaël geantwoord dat het arme kind er heus niets kwaads mee bedoelde; het was gewoon vrolijkheid en aardigheid van een jong meisje. Hoewel ze in haar hart haar schoonmoeder gelijk gaf, kon ze het toch niet hebben, dat iemand iets kwaads van haar lieveling zei.

In de boot gezeten keek ze eens naar haar dochter, die nu niet meer het vrolijk dartele meisje was, maar met een verveeld gezicht voor zich uit zat te kijken en moeder Rachaël vroeg zich bezorgd af wat er in dat mooie hoofdje van haar dochter omging.

HOOFDSTUK II

Rutger le Chasseur

Het was een urenlange reis van Joden-Savanna naar Paramaribo in de tentboot voortgeroeid door een tiental slaven. Toen het vloed werd, hield men stil bij een plantage en bracht daar de nacht door. De volgende dag, bij eb, ging de reis verder. Toen de boot bij de stad aankwam ging de zon al onder en Rutger keek vanuit de boot naar het mooie witte stadje dat steeds meer naderbij kwam. Nu hij van landinwaarts naderde, zag hij het natuurlijk van een andere kant dan toen hij ruim drie maanden geleden van de zee naar Paramaribo voer. Wat zag het er toch helder en verzorgd uit. Heel wat anders dan Amsterdam waar hij vandaan kwam en waar de nauwe straten met keien geplaveid waren. De straten van Paramaribo, beplant met oranjebloesem, gaven het geheel een fleurige aanblik en Rutger bedacht dat die gouverneur Mauricius om wie een vijftien jaar eerder zoveel te doen was geweest, toch maar goede resultaten had gehad met zijn verbetering van de stad. Niet alleen Paramaribo, maar de hele kolonie was met rasse schreden vooruitgegaan tijdens het bewind van deze voortvarende gouverneur, die echter zo gedwarsboomd werd door een groep van conservatieve rijke planters, die maar niet konden begrijpen dat een betere behandeling van de slaven en vrede met de marrons alleen maar in hun eigen voordeel zou zijn. Geplaagd en getergd door deze planters en ten slotte valselijk beschuldigd had gouverneur Mauricius de kolonie moeten verlaten. Hoewel hij in Nederland in het gelijk was gesteld, was hij toch niet naar Suriname teruggekeerd om dat wat hij als levenswerk was begonnen te beëindigen. Gelukkig was nu de goed verzorgde en frisse stad een blijvende herinnering aan zijn goede bedoelingen.

Rutger le Chasseur logeerde bij zijn patroon, de administrateur Van Omhoog. Deze bewoonde met zijn vrouw een ruim huis in de Gravenstraat, waar in één van de benedenzalen ook kantoor gehouden werd.

Rutger herinnerde zich nog goed hoe verbaasd hij was geweest toen hij dat prachtige herenhuis voor het eerst had gezien. Hij had zulke huizen niet in een verre kolonie verwacht. Nu wist hij wel dat er veel van deze huizen in Paramaribo waren, alle waren op ongeveer dezelfde wijze gebouwd en ingericht.

Voor het gebouw was een grote, hoge stoep, die de volle breedte van het huis innam. Men kwam binnen door een deur in renaissancestijl met een glanzend gepoetste koperen klopper en bevond zich dan direct in de grote voorzaal, die heel typisch gemeubileerd was. Meestal stond aan de ene kant een piano waarboven een

grote spiegel met zwaar vergulde lijst, in het midden een mahoniehouten tafel waarboven een grote, brede glazen kroon voor kaarsen. Met om de tafel een viertal hobbelloze stoelen en langs de muur vaak nog een stel mahoniehouten stoelen. Twee canapés stonden tegenover elkaar en in één van de vier hoeken nog een groot mahoniehouten wandmeubel - 'stommeknecht' genoemd - waarop allerlei voorwerpen in glas- en aardewerk en ook nog kristallen glazen, glaasjes, karaffen met wijn, likeur en madeira. In de kastjes van dit meubelstuk, pronkte het dure porselein en tafelsilver. Aan de wanden hingen schilderijen, een pendule en kandelaars met fijn geslepen glazen reflectoren. De ramen hadden jaloezieën en waren met groen gaas bespannen. Prachtige zijden of kanten gordijnen aan strikken en lussen waren opgebonden naast de ramen.

Bij de Van Omhoogs was naast de voorzaal, een zitkamer die als kantoor diende en daarachter een tweede zitkamer; de eetzaal was achter de voorzaal. Aan de achterzijde van het huis liep een brede galerij waar thee of koffie werd gedronken. Aan het eind van deze galerij vond men de botralie: de voorraadkamer en binnenkeuken. Een grote verscheidenheid van borden stond in lange rijen tegen de muur en onder het open aanrecht waren de vele koperen pannen en bakvormen. Op de achtergalerij kwam de trap uit die naar boven leidde, waar vier grote kamers waren. In de slaapkamers stonden grote, hoge mahoniehouten ledikanten met koperen banden en ballen versierd. Op het erf bevonden zich de kookkeuken, het grote washuis en het magazijn en dan stonden iets verder, in twee rijen tegenover elkaar de slavenwoningen. Daartussenin was de gemetselde put terwijl bij het huis ook nog een grote, stenen regenbak stond. Achter de negerwoningen was nog een tuin met allerlei vruchtbomen.

Toen de boot bij de Platte Brug had aangelegd, nam Rutger hartelijk afscheid van alle reisgenoten en liep door de Molenstraat en de Kerkstraat naar zijn logeerhuis, gevolgd door zijn slaaf Alex. Toen Rutger in Suriname was aangekomen en aan de kade werd opgewacht door administrateur Van Omhoog, had deze de zestienjarige Alex al bij zich en reeds op de steiger had de administrateur tegen zijn jonge assistent gezegd, dat Alex van hem was en dat hij er op moest toezien dat Alex hem op zijn wenken bediende en hem overal volgde. Vanaf dat moment liep de jongen werkelijk steeds achter hem aan, hielp hem met aan- en uitkleden, trok zijn schoenen aan en uit, stond klaar met drankjes, pijp en tabak al naar gelang hij nodig had en stond bij het uitgaan gereed met hoed en wandelstok. Nu liep Alex ook weer achter hem, terwijl hij de koffer met kleren van zijn meester op een gehuurde kruiwagen voortkruide.

Mevrouw Van Omhoog was blij toen haar logé na bijna een maand weer thuis was. Hij was vertrokken om twee plantages aan de Surinamerivier, die onder het beheer van het kantoor stonden, te bezoeken, en ze hadden wel begrepen dat hij, zo dicht bij Joden-Savanna wel een gast zou zijn op het jaarlijkse Loofhuttenfeest. De Van Omhoog had zelf geen kinderen en mevrouw vond het heel prettig om deze jongeman nu in huis te hebben, dan had ze tenminste wat aanspraak, want haar man was een nogal stille figuur. Ze had ook tijd te over want er waren nog vier slavinnen en drie slaven en een loopjongen in huis. Mijnheer Van Omhoog was al vijftien jaar in de kolonie als vertegenwoordiger van een Amsterdams handelshuis en hij wilde over een paar jaar graag van een verdiende rust genieten, wat hij een poos geleden aan zijn directeur in Nederland geschreven had. De directeur had zijn neef naar de kolonie gestuurd als assistent van mijnheer Van Omhoog met de bedoeling dat Rutger die zou opvolgen, als hij over een paar jaar met werken zou stoppen.

Er viel inderdaad heel wat te leren. Rutger moest de boeken van de afgelopen jaren goed doornemen om een overzicht van alles te krijgen. In het begin was het vooral moeilijk geweest om een beeld te krijgen van prijzen van zaken, aangezien alles vroeger in ponden suiker werd uitgedrukt. Sinds enkele jaren kende Suriname nu het kaartengeld, een soort muntpapier met stempel, wapen en zegel, in coupures van 1 gulden, 2 gulden vijftig en 10 gulden. Opvallend was dat het muntpapier was gemaakt van speelkaarten waarop klavers en ruiten, heren en boeren waren getekend. Toen Rutger dit geld voor het eerst zag, had hij aan Van Omhoog gevraagd, waarom dat zo was en die had geantwoord dat het gouvernement de kaartsymbolen waarschijnlijk had laten aanbrengen als hulpmiddel voor de vele ongeletterden.

De dag nadat Rutger was teruggekeerd en weer met zijn patroon in het kantoor zat, wilde mijnheer Van Omhoog van alles weten over Rutgers ervaringen. Hoe was het geweest op plantage Mijn Geluk en hoe was het op plantage De Goede Verwachting? Dat waren de plantages die Rutger had moeten bezoeken. En hoe had hij het gevonden op Joden-Savanna? Waren er veel gasten geweest? Natuurlijk, voornamelijk joden. En Rutger vertelde hoe hij had genoten van de gastvrijheid van de mensen en hoe hij al veel nieuwe vrienden had gemaakt, hij was onder meer goed bevriend geworden met Elza Fernandez, en haar vader Levi Fernandez, die eigenaar was van plantage Hébron. Natuurlijk wist mijnheer Van Omhoog wel wie Levi Fernandez was. Realiseerde Rutger zich echter wel, dat het toch beter was als hij maar niet al te bevriend werd met de joden? Ze vormden zo'n geheel eigen kring en de laatste jaren waren er sterke anti-gevoelens bij de christenen ten opzichte van de joodse gemeenschap. Rutger begreep dit niet goed. Waren het niet juist de joden geweest, die in deze kolonie waren begonnen en het goede voorbeeld hadden

gegeven met plantages en dergelijke? Waarom dan die anti-gevoelens? Administrateur Van Omhoog wist het ook niet, maar ze waren er, zo zelfs, dat er sprake van was, dat men de joden in een apart gedeelte wilde onderbrengen in de stad. Een soort getto dus. Rutger haalde de schouders op: 'Kleingeestig koloniaal gedoe, ik ben mans genoeg om mijn eigen vrienden te kiezen en ik zal me niet laten leiden door vooroordelen van anderen.'

'Natuurlijk is de positie van het meisje Fernandez wel anders,' ging de administrateur voort, 'zij is zelf geen jodin, want haar moeder was een lutherse, maar ja, ze heeft toch wel een joodse naam.' Rutger merkte op, dat voor zover hij had kunnen constateren, dat meisje Fernandez een zeer gezond oordeel had over al deze zaken over jood en niet-jood, christen en niet-christen; een waarlijk verfrissende gedachte tussen al deze kleine zielen. De heer Van Omhoog moest lachen om wat Rutger nogal kortaf zei, maar vond toch, dat het beter zou zijn om ook met de familie Fernandez niet al te intiem om te gaan. Wat vrouwelijk gezelschap betrof, als hij een vrouw nodig had, kon de administrateur wel voor een mooie kleurlinge zorgen. Bijna alle blanken hadden een mulattin als bijzit of concubine; dat voorzag in de behoefte van een man en schiep geen enkele verplichting. Want natuurlijk moest geen enkele blanke heer zo stom zijn om met zo'n vrouw te willen trouwen. Kreeg zo'n vrouw kinderen van hem, dan waren een paar gulden al voldoende om die te verzorgen. Hij, Van Omhoog, had zelf ook zo'n bijzit. Hij had haar in een huisje geïnstalleerd aan de weg naar het Oranje Kerkhof aan de rand van de stad. Ze had twee kinderen van hem. Er waren zelfs een paar blanken die de kinderen dan hun eigen naam gaven, maar dat was hij, Van Omhoog, zeker niet van plan. Vele van die kleurlingen en mulatten kregen dan zo'n verbeelding, gingen zich zelfs als blanken gedragen, nee, hij zou daaraan niet meewerken.

Met verbazing luisterde Rutger naar de woorden van zijn patroon. Het was niet de eerste keer dat hij zulk een gesprek hoorde. Wat een ideeën, wat een dubbele moraal, een vrouw gebruiken, kinderen bij haar verwekken, en dan op je eigen kinderen neerzien, omdat ze kleurlingen waren. Rutger dacht: 'God helpe mij dat ik zelf nooit zo word.' Als hij de blanken in Suriname zo hoorde afgeven op de negers vroeg hij zich af, of hij wel in dit land zou kunnen blijven en vaak had hij zich afgevraagd of hij de enige was die zo dacht. Van alle mensen die hij had ontmoet tot nu toe, was misschien wel de zestienjarige Alex, zijn slaaf, de meest intelligente. Hij had al gemerkt, dat de voornaamste bezigheden van de kolonisten, bij de mannen, bestonden uit drinken, eten, kaart- en hazardspelen, bij verschillende vrouwen slapen en zogenaamd zwaarwichtige gesprekken voeren, die altijd gingen over geld, de gouverneur, aanvallen van de bosnegers en hun eigen kleine kringetje. Bij de

vrouwen was het niet anders, babbelen, roddelen, klagen over luiheid van slavinnen, over gedrag van echtgenoten, snoepen en nog eens roddelen. En verder werd er gepronkt, gefeest, geprobeerd elkaar te overtroeven in het tentoonstellen van weelde en pracht.

Toen Rutger de eerste zondag met mijnheer en mevrouw Van Omhoog in hun rijtuig naar de kerk was gereden (hoewel die vlak om de hoek, nog geen vijf minuten lopen was in een groot vertrek boven het stadhuis op het kerkplein), had hij niet begrepen waarom naast het rijtuig nog twee slaven, twee slavinnen en zijn eigen Alex meeliepen. Pas toen ze bij het stadhuis op het pleintje uitstapten, had hij gezien waarvoor dat gevolg diende. Het echtpaar Van Omhoog was in de weelderigste kleren gestoken en ook de slaven en slavinnen hadden prachtige kleren aan, de laatsten geen schoenen uiteraard, want het was ten zeerste verboden dat slaven schoenen droegen. Toen het gezelschap uit het rijtuig stapte, hield mijnheer Van Omhoog's lijfslaf een grote parasol boven zijn hoofd, terwijl een andere slaaf met het kerkboek op de hand achter hem liep. Bij mevrouw Van Omhoog was het net zo: een slavine met parasol, de andere met kerkboek op de hand. Aangezien Rutger geen parasol had, was het Alex die achter hem liep met een kerkboek. Zo waren alle kolonisten naar de kerk gekomen al of niet in een rijtuig, maar allemaal vergezeld van wel vijf of zes slaven en slavinnen. Rutger had echt willen lachen om dit komediantengedoe, wat een klucht, wat een dom ijdel gedoe. En als je daarbij keek naar de ernstige uitgestreken gezichten van de kerkgangers zou je helemaal hardop willen schateren. Wat een feesten en partijen werden aldoor gegeven; men moest elkaar zoveel mogelijk overtreffen in rijke kleding en overvloed van gerechten.

Nu ook was er een uitnodiging bezorgd. Het was een uitnodiging van de gouverneur en mevrouw Crommelin, voor een eclatant bal dat over vier weken zou plaatsvinden. Mijnheer Van Omhoog had hem verteld dat de hele 'high and white society' van Suriname op het bal zou zijn. Rutger hoopte van harte dat Elza omstreeks die tijd in Paramaribo zou zijn. Hij zou haar dan kunnen ontmoeten op het gouvernementsbal. Haar familie zou ook uitgenodigd worden.

Wat een leeg en ijdel bestaan was het toch in zo'n kolonie. Mensen die lazen en die zich met andere dan deze kleingeestige zaken bezig hielden, waren zo klein in aantal, dat het een verrassing was geweest om zo'n meisje als Elza Fernandez te ontmoeten. Ze woonde op een plantage maar ze wist veel van boeken en had zo'n eigen mening over bepaalde zaken. Ze was werkelijk een uitzondering op de vrouwen en dames die hij tot nu toe had ontmoet. Ze had niet één keer afgegeven op een slavine, maar ze had integendeel gezegd, dat naast haar vader, broer en stiefzusje, de twee slavinnen die haar hadden grootgebracht, de belangrijkste mensen in haar

leven waren. Hij had gemerkt dat ze nooit op bevelende toon tegen haar slavin sprak, maar altijd lief en vriendelijk. Hij had werkelijk genoten van haar gezelschap. Wat hadden ze veel gepraat over allerlei zaken; boeken, slavernij, de marrons. En dat stiefzusje, wat was die een onverbeterlijke kokette geweest, echt zo'n verwend meisje uit de kolonie dat precies doet waar ze zin in heeft. Rutger moest even glimlachen als hij terughadacht aan de bezorgde wijze waarop Elza haar stiefzusje had gadeslagen als die zo bezig was; en die Sarith had gedaan alsof ze de boze blikken van al die vrouwen helemaal niet opmerkte, had plagerig eens met die man en dan weer met een andere gekoketteerd. Toch vroeg Rutger zich af of het werkelijk allemaal zo onschuldig was geweest als het er uit had gezien.

Elza

Een paar weken later, voer de familie Fernandez werkelijk met de tentboot van plantage Hébron naar Paramaribo. Vader Levi, tante Rachaël, Elza en Sarith, zouden logeren in het grote huis van Jacob de Ledesma, die getrouwd was met tante Rachaëls oudste dochter Esther. Het echtpaar had drie zoontjes, een tweeling van drie jaar, Samuel en Joshua, die door iedereen Sammy en Jossy werden genoemd, omdat de slaven hun namen op die manier uitspraken en een baby van enkele maanden, Ezau. Jacob de Ledesma was een zeer welgesteld zakenman, die behalve de zaken in Paramaribo, nog drie plantages had. Aan alles was te zien dat het de familie zeer goed ging: een prachtig groot herenhuis in de Saramaccastraat, een heel groot erf met vele vruchtbomen, moestuin en meer dan tien slavenhutjes helemaal achteraan. In het huis zelf werkten wel dertig slaven en slavinnen. In de grote voorzaal en eetzaal prachtig meubilair, speciaal uit Europa gehaald, zijden gordijnen, duur porselein en zilverwerk, grote kristallen kandelaars, waarin honderd kaarsen gestoken konden worden, om bij bals en diners voor een schitterende verlichting te zorgen. Dit gedeelte van het huis was meestal verboden terrein voor de twee jongetjes, die met hun ondeugende streken het hele huis tiranniseerden. Elk hadden ze een slavin, een meisje van een jaar of veertien, dat de hele dag niets anders deed, dan achter de kleine masra aanrennen en zorgen dat hij geen ongeluk kreeg of hem een voorwerp uit de handen te nemen. Verder was er nog een kleine loopjongen, die aldoor weggegooid speelgoed moest oprapen.

Tante Rachaël hield wel van haar twee kleinzoontjes, maar ze mochten nooit te lang in haar buurt blijven, want ze werd doodnervus van hun geren en geroep, en als ze de kans kregen, klauterden ze op haar en lieten hun grijpgrage vingertjes door haar keurig opgemaakte pruik gaan. Als Elza en Sarith in de stad logeerden en ze hoorden

's morgens de kleine voetjes de trappen oprennen, haastten ze zich om de deur op slot te draaien, 'want als de Filistijnen zouden binnenkomen...'

Toen de logés zich hadden geïnstalleerd en er tijdens de uitgebreide maaltijd uitvoerig verteld was over het feest op Joden-Savanna, ging het gesprek over het bal met souper, dat over enkele dagen bij de gouverneur zou zijn en waarvoor ze natuurlijk ook uitgenodigd waren.

Rutger was één van de eersten die Elza zag, toen ze de grote benedenzaal van het gouvernementspaleis binnenging. Met uitgestoken handen kwam hij op haar af en het was hem aan te zien dat hij het prettig vond haar terug te zien. Ook Elza was blij. Ze had gehoopt hem weer te ontmoeten en bloosde toen ze merkte dat hij haar gezelschap zo duidelijk waardeerde. De hele avond waren ze bij elkaar, pratend, lachend, dansend. Sarith was de ster van de avond, ze zag er heel mooi uit in een zachtgroene japon; de zwarte krullen hoog opgestoken, de grijsgroene ogen schitterend van genoeg om alle mannelijke aandacht. Alle heren, jong en oud, wilden met Sarith dansen en als een vlinder was ze nu eens hier, schertsend en lachend en dan eens daar. Op een gegeven moment was ze ook bij Elza en Rutger en zei lachend tegen Rutger dat hij toch zeker niet de hele avond alleen aan haar zusje aandacht moest schenken, zij was er toch ook nog en glimlachend had Rutger haar naar de dansvloer geleid. Elza had toegekeken hoe die twee dansten, één dans en daarna nog één en ze had ook gezien dat er in Rutgers ogen net zo veel bewondering was voor Sariths schoonheid als bij alle andere mannen. Kort daarna was het tijd voor het souper. Zoals de gewoonte was, waren de tafels voor het joodse gezelschap in een bovenzaal. Dat gebeurde ten gouvernementshuize altijd; aan hun speciale tafels kregen de joden de spijsen die op eigen koosjere wijze voor hen bereid waren. Sarith ging dus naar boven, samen met vader, tante Rachaël, Jacob, Esther en alle andere joden. Elza was blij dat het souper net begon, want ze had zich afgevraagd of Sarith en Rutger misschien nog lang met elkaar zouden blijven dansen.

Enkele dagen na het bal werd in de Saramaccastraat een uitnodiging bezorgd voor Elza. Zij werd gevraagd voor een etentje bij de Van Omhoogts. Ook was er een briefje bij voor de heer en mevrouw Fernandez, waarin stond, dat de Van Omhoogts toestemming vroegen, Elza uit te nodigen.

Hierover werd door de familie uitgebreid gesproken. Tante Rachaël had bezwaren. Kon dit nu wel? Rutger behoorde toch tot geheel andere kringen dan de familie Fernandez. Zou het niet beter zijn als Elza een man kreeg uit haar eigen milieu? Vader Levi echter vond alles heel goed zo. Elza was wel zijn dochter, maar ze was geen jodin. Binnen de joodse gemeenschap werd ze toch niet echt geaccepteerd. Zou een joodse man ooit met haar willen trouwen? Nee, het was juist

goed dat deze nieuweling in de kolonie, zoveel belangstelling voor zijn dochter had. Elza bloosde toen er zo openlijk over gepraat werd, vooral toen Sarith opmerkte dat het wel heel serieus scheen te worden.

De uitnodiging werd aangenomen en Rutger was tevreden. Eigenlijk had Rutger graag gezien dat niet alleen Elza, maar de hele familie Fernandez was gevraagd, maar hij begreep wel dat de Van Omhoog dat niet gauw zouden doen. Hij wist niet dat het mijnheer Van Omhoog al heel veel overredingskracht had gekost om zijn vrouw zover te krijgen, dat ze tenminste Elza uitnodigde. Elza ging dus eten bij de Van Omhoog. Voorop liep een slaaf met een brandende lamp in de hand en twee stappen achter Elza liep Maisa.

Mevrouw Van Omhoog vond haar gast, ondanks alles, een lief meisje; zo verstandig en bescheiden. Het dineetje was heel geslaagd. Na afloop werd Elza naar huis begeleid door Rutger. Voorop liep Alex met de lamp en achter het paar liep Maisa, die de hele avond op de achterstoep van het huis had zitten wachten.

De komende dagen wandelden Elza en Rutger veel, soms gingen ze ook eens langs bij mevrouw Van Omhoog voor een koele drank. Steeds liep Alex voor en Maisa achter het paar. Rutger vroeg zich af of hij ooit zou wennen aan het feit, dat er altijd slaven bij hem waren, letterlijk bij elke stap.

's Avonds in bed hadden Elza en Sarith vaak breedvoerige gesprekken over Rutger. Ja, Sarith wist het wel, Elza was verliefd. Eerst had Elza ontkend, maar Sarith wist het heel zeker hoor, zie maar, Elza kon over niemand anders praten dan Rutger, aan niets anders denken; dat was echt verliefdheid. Toen ze lachend aan haar stiefzusje had gevraagd of Rutger haar al had gekust, had die verontwaardigd gezegd: 'Sarith toch', zulke dingen gebeurden toch niet voordat je met iemand getrouwd was en Sarith had hartelijk gelachen om zoveel naïviteit. Ze gunde Elza van harte deze geliefde hoor, hij was zeker aardig, en voor haar zou zo iemand niets zijn. Ze wilde een rijke man met geld en plantages.

De Ledesma's hadden op Oudejaarsavond een groot diner met bal na. Vele gasten waren er, ook Elza's broer, David, die met zijn vrouw Suzanna en hun beide zoontjes van hun plantage aan de Para voor een week naar Paramaribo waren gekomen en logeerden bij Suzanna's zuster in de Malebatrumstraat. Natuurlijk was ook Rutger één van de genodigden. Hij en Elza dansten veel maar zaten ook veel te praten buiten op de grote brede stoep, omdat het binnen erg warm was.

Toen de familie Fernandez enkele weken later naar Hébron terugvoer, was het vanzelfsprekend dat Rutger gauw een bezoek aan de plantage zou afleggen. Dat deed hij ook en bij dat bezoek vroeg hij aan vader Levi om de hand van Elza. Vader Levi was erg ingenomen met deze keurige jongeman. Rijk was hij niet, maar hij zou

ongetwijfeld een goede echtgenoot worden voor Elza.

Ashana en Maisa waren blij met Elza's keuze. Ja, masra Rutger was een goed mens. En als Rutger op de plantage was, werd hij door deze twee schandelijk verwend. Ashana moest precies weten wat zijn lievelingskostjes waren en Maisa lette op, dat zijn kleren keurig gewassen en gestreken werden en dat Alex hem steeds drankjes kon brengen. Er brak nu een drukke tijd aan voor tante Rachaël. Elza's uitzet moest klaargemaakt worden. Vierentwintig lakens, vierentwintig slopen, handdoeken, badhanddoeken enzovoort. Zodra ze gemist konden worden, zaten in de naaikamer, Caro, Mini-mini en enkele andere slavinnen om te zomen, te naaien en te borduren.

Als Rutger er was, bemoeide hij zich met iedereen. Hij sprak met Rebecca, keek naar haar teken- en schilderwerk, sprak met haar over boeken en het was duidelijk dat Rebecca zich bij hem op haar gemak voelde. Sarith praatte en schertste ook veel, ze was weer in haar element; op de plantage Vooruitzicht die maar anderhalf uur varen van Hébron was, logeerden drie jongeheren die erg veel werk van haar maakten en over en weer gingen de jongedames en jongeheren naar de verschillende plantages. Maar Sarith kon het toch niet laten, om ook met Rutger te koketteren. Toen Elza merkte hoe Rutger geamuseerd naar Sarith keek, vroeg ze zich af of Rutger haar misschien niet saai en vervelend vond.

Op een middag zaten ze op het bankje aan de oever van de rivier, vlakbij het botenhuis. Het was een rustige middag, ze keken over de rivier naar het groen van het bos aan de overkant. Elza was een beetje stil; met zijn drieën hadden ze pas zitten kaarten en Sarith had zo met Rutger zitten praten en lachen. Nu was Sarith naar binnen gegaan. Rutger had haar bewonderend nagekeken en had gezegd: 'Wat is ze mooi, hè?' Zachtjes vroeg Elza: 'Zou je misschien liever met zo'n mooie vrouw willen trouwen?' Rutger keek haar glimlachend aan en zei: 'Je bent toch niet jaloers, Elza?' Elza zei niets en trok haar schouders op en Rutger zei: 'Luister eens, Elza, ik zou nooit met je stiefzusje willen trouwen, ik bewonder haar schoonheid zoals ik een mooie bloem of vogel of een mooi schilderij zou bewonderen; maar met haar trouwen? Nee, beslist niet.' Een mooie vrouw is een te moeilijk bezit en een mooie vrouw met het karakter van Sarith zou een moeilijk en gevaarlijk bezit zijn. Ik zou mezelf al vlug in een positie bevinden, dat ik zou moeten duelleren en dat is niets voor mij. Verder, Elza, moet je me één ding beloven, wees niet jaloers. Ik vind mannen die een jaloerse echtgenote hebben altijd zo beklagenswaardig en zelf zou ik niet zo'n man willen zijn. Vertrouw op me, ik houd van je, ik zal altijd van je blijven houden, altijd.' Elza glimlachte naar hem: 'Dat klinkt goed.'

Bedachtzaam zei Rutger: 'Dit land is soms zo vreemd, soms heersen er zulke

vreemde gewoonten, beloof me, Elza, dat je nooit boos op me zult worden om een andere vrouw, zelfs al zou ik eens iets hebben met een andere vrouw, je weet het maar nooit, zelfs dan moet je me vertrouwen en weten dat ik van jou hou en je nooit zal verlaten.' 'Iets met een andere vrouw?' zei Elza, terwijl ze nadacht, ja zulke dingen waren heel gewoon in deze kolonie. Zo veel mannen hadden naast hun wettige vrouw nog een concubine of een bijzit; de laatste twee waren meestal kleurlingen en soms zelfs slavinnen. Was Rutger zoiets van plan? 'Ben je van plan om een bijzit te nemen, Rutger?' vroeg ze. 'Van plan? Nee zeker niet!' riep Rutger nu. 'O nee, maar je weet nooit hoe het in het leven gaat, en ik wil dat je zeker weet dat ik je trouw zal blijven, zelfs al zou ik bij voorbeeld een incidentje of een korte relatie met een andere vrouw hebben. Begrijp je dat? Beloof me, dat je dan niet boos zal zijn of denken dat jij dan wraak moet nemen met een andere man.' 'Ja, dat beloof ik,' zei Elza, 'maar, als, als...' Ze aarzelde. 'Als wat?' vroeg Rutger nu. 'Zo'n incident of die korte relatie, dat zal dan toch niet in mijn huis gebeuren?' 'O, Elza toch!' Rutger lachte. 'Nee hoor, mijn lieveling, was je daarvoor bang?'

'O, regen, regen, kom liefje, naar binnen, snel, haast je.' Het was plotseling gaan regenen en binnen enkele seconden regende het heel hard. Haastig trok hij Elza overeind en ze holden over het gazon naar binnen met Alex achter zich aan, die de lege glazen en bordjes achterom naar de keuken bracht.

Toen Rutger enkele weken daarna weer op de plantage was, zag Elza meteen dat er iets met hem was. Hij zag er strak en gespannen uit; het leek wel alsof iets hem hinderde. 'Wat is er toch, Rutger?' vroeg ze zacht toen ze met zijn tweeën op de veranda zaten. 'Van Omhoog wil dat ik zoetjesaan zijn plaats zal innemen bij het Hof van Civiele Justitie,' antwoordde Rutger.

'Maar dat is toch prachtig, Rutger, een hele eer, en zo goed voor je verdere carrière,' meende Elza. 'Misschien wel, maar toch zal ik het waarschijnlijk niet doen, het is tegen de stroom opzwemmen. Ik ben mee geweest naar een zitting en daarna kreeg ik inzage in bepaalde stukken. Het is vreselijk, Elza, vreselijk was het wat ik daar las. Het ging voornamelijk over wrede straffen, die de slaven krijgen. Ik kon mijn ogen niet geloven. En denk je, dat die eigenaars gestraft worden? Ze krijgen een reprimande! Je vraagt je af hoe het mogelijk is, dat mensen zulke wreedheden kunnen bedenken. Weet je, ik las over een zekere Basdow; die heeft een aantal jaren geleden van een slaaf één voor één de vingers laten afhakken en toen dwong hij die slaaf om die eerste afgehakte vingers op te eten!' Rutger rilde terwijl hij dit zei. 'O, afschuwelijk,' riep Elza. 'Wacht, dat is nog niet alles,' ging Rutger door, 'hij had dezelfde slaaf eerst levend willen verbranden en toen het hout niet vlug genoeg vlam

vatte, heeft hij hem ten slotte levend laten begraven. Zou zo'n kerel zelf niet goed gestraft moeten worden?'

'Wie moet er goed gestraft worden?' vroeg Sarith, die op de veranda was gekomen en de laatste woorden had gehoord. 'Een zekere Basdow die een slaaf op wrede wijze liet straffen,' zei Elza. 'Nou, dat zal die slaaf wel verdiend hebben,' zei Sarith.

'Niemand kan als straf verdienen dat hij gedwongen wordt zijn eerst afgehakte vingers op te eten en dat hij daarna levend begraven wordt.' Rutger keek heel boos terwijl hij dit zei. 'Ach, Rutger,' riep Sarith nu uit. 'jij schijnt maar niet te begrijpen, dat slaven goed gestraft moeten worden, als we dat niet zouden doen, zouden ze ons best kunnen vermoorden, hoor!'

'Dit noem ik geen straffen,' zei Rutger kort, 'een straf moet de mogelijkheid hebben voor verbetering en dat hebben deze gruweldaden zeker niet.' 'Kom nou, jij doet alsof je die slaven kan vergelijken met gewone mensen; slaven zijn negers, je straft de één om de andere af te schrikken, snap je dat niet?' Sarith ging in de schommelstoel zitten terwijl ze dit zei.

'Weet je wat ik vind?' ging Rutger voort, 'ik vind dat mensen die zulke afschuwelijke dingen bedenken als aan vleeshaken ophangen, tong en lippen verschroeien en levend verbranden, die wezens verdienen de naam mens niet. Zelfs in de dierenwereld kan je zien dat dieren een andere soort alleen maar doden als hun prooi, zo maar mishandelen doet zelfs een dier niet.' Rutger wond zich op; Elza keek naar hem, zijn gezicht was rood en in zijn hals klopte een adertje.

Sarith schommelde langzaam heen en weer in de schommelstoel. 'Rutger,' zei ze, 'wat weet jij nou van slaven? Je bent nog te kort hier om te kunnen oordelen. Wanneer je langer hier bent, zal je wel anders praten.' Toen riep ze: 'Mini-mini, ik wil drinken.*'

'Wat Rutger zegt, heeft niets te maken met korter of langer hier zijn,' zei Elza. 'Hij heeft gelijk; de slaven worden gewoon mishandeld. Op sommige plantages krijgen ze voor het minste en geringste al een Spaanse bok of honderd zweepslagen. Heb je gehoord wat Susanna Duplessis nu weer heeft gedaan? Die heeft een kind laten verdrinken voor de ogen van de moeder. Bij haar krijgen zelfs kinderen Spaanse bokken!'

'Dan leren die tenminste van jongsaf werken,' zei Sarith. 'Als oom Levi hier een beetje strenger liet optreden tegen de slaven zou deze plantage veel meer opbrengen, dat zegt iedereen.' En toen riep ze hard: 'Mini-mini, kom dan! En wat zeuren jullie toch altijd over slaven,' snauwde ze. 'Weet je niet iets leukers om over te praten?'

Op dat moment klonk de bel van de rivieroever. 'Een boot, een boot! Wie is dat?' Sarith was opgesprongen. 'O, kijk eens, bezoek!' Van de waterkant kwamen twee

heren aanlopen. Eén was Joshua de Miranda, de oudste zoon van plantage Ephrata en de andere heer was een onbekende.

Op de veranda gekomen zei Joshua: 'Dit is Moshe Bueno de Mesquita, hij is pas aangekomen uit Amsterdam. Sedert eergisteren logeert hij bij ons. We komen vragen of de dames en heer meegaan naar ons huis voor een gezellig middagje.'

Sarith was opgetogen, natuurlijk wilde ze mee. Hier was toch niets te beleven. Ze verveelde zich allang. Rutger had niet zoveel zin en vanzelf bleef Elza dan ook liever thuis.

Toen Sarith tegen de avond terugkwam, was ze vrolijk en uitgelaten zelfs. Ze hadden zoveel plezier gehad. 's Avonds in hun kamer vertelde ze opgewonden aan Elza, dat die nieuweling Moshe Bueno de Mesquita, zo duidelijk gecharmeerd was van haar. Eigenlijk was hij voorbestemd voor Joshua's nichtje, Naomi, maar hij had zijn ogen niet kunnen afhouden van Sarith, en die Naomi, die had steeds droeviger en zelfs boos gekeken. Nu, Sarith had zich kostelijk geamuseerd, hoor! 'En Elza? Wat heb jij de hele middag gedaan?' vroeg Sarith nog voor ze in slaap viel. Dat die Rutger zich zo druk maakte over zulke onbelangrijke zaken als straffen van slaven en die onzin. Wist Elza wel zeker dat ze met zo'n zeurpiet wilde trouwen? En al gapende verklaarde Sarith nog: 'Als jullie getrouwd zijn, kom ik niet vaak bij jullie, hoor; er zal vast niet veel te beleven zijn. Hm, ik weet het al, een saai echtpaar, dat worden jullie, vast erg saai.'